

## NACIONALINĖS PINIGŲ SISTEMOS IR LIETUVOS BANKO SUKŪRIMAS 1922 m.

**Vladas Terleckas**

A. Mickevičiaus g. 7–7a, LT-2004 Vilnius

*Sutinkant 80 metų lito įvedimo ir Lietuvos banko įkūrimo sukaktį, straipsnyje supažindinama su 1919–1920 m. Vyriausybės sumanymais išleisti savus pinigus ir jų neįgyvendinimo priežastimis, nagrinėjami nacionalinės pinigų sistemos ir Lietuvos banko kūrimo darbai, pinigų stabilizavimo ekonominės prielaidos, naujai apmąstomi lito įvedimo padariniai ir vaidmuo; Europos kontekste mėginama pažvelgti į 1922 m. pinigų reformą ir Lietuvos banko statusą.*

*Pagrindiniai žodžiai: banknotai; savi pinigai; pinigų sistema; litas; Lietuvos bankas; emisija; kainos.*

### 1. Neįgyvendinti savų pinigų išleidimo sumanymai

Archyviniai dokumentai neabejotinai rodo, kad pirmą kartą savų pinigų klausimą Vyriausybė pradėjo svarstyti 1919 m. pradžioje. Tų metų sausio 15 d. Ministrų Kabinetas pavedė Ministrui Pirmininkui ir finansų ministrui aptarti pinigų spausdinimo klausimą [25, p. 233]. Jiedu sutarė dėl rusiškų pinigų vartojimo uždraudimo ir jų perantspaudavimo [25, p. 206]. Pirmoji idėja buvo paversta įstatymu, o perantspaudavimo kažkodėl atsisakyta.

Regėtusi, kad savų pinigų išleidimo reikalas iki 1919 m. vidurio buvo pamirštas greičiausiai dėl išorinių grėsmių valstybei. Liepos 17 d. Ministrų Kabineto posėdyje kalbėjęs M. Sleževičius nurodė reikalingumą greitai laiku išleisti savus pinigus, jų projektus užsakyti Švedijoje, jei iki liepos 27 d. to nesuskubs padaryti mūsų dailininkai [26, p. 27]. Liepos 31 d. Vyriausybės nariai svarstė labai svarbius savų pinigų sistemos klausimus: pinigų pobūdžio, padengimo, pariteto. Sprendžiant iš lakoniško posėdžio protokolo, pasisakyta už banknotų, o ne popierinių pinigų (infliacinių) emisiją. Nuspręsta ieškoti galimybių Anglijoje pasiskolinti 10 mln. svarų sterlingų ir jais 50 procentų padengti emituotus savus pinigus ir taip laiduoti jų stabilumą. Finansų ministras siūlė nacionalinį piniginių vienetą pavadinti muštiniu ir jį prilyginti 1/25 svaro arba 1 frankui [26, p. 49]. Tuomet jau buvo įžengta į savų pinigų ženklų spausdinimo fazę: susitarta su Švedijos centriniu banku dėl jų spausdinimo, jų išlaidoms apmokėti paskirtos lėšos (0,5 mln. auksinų), nuspręsta pasiūsti į Stokholmą dailininką prižiūrėti spausdinimo darbus, pritarta A. Žmuidzinavičiaus parengtiems pinigų projektams.

Tačiau jau rugpjūčio mėn. Vyriausybėje suabejota dėl galimybių išleisti savus pinigus. Pagrindinė priežastis ta, kad nebuvo pinigų padengiamųjų vertybių. Vyriausybėje vyravusias nuotaikas tiksliai nusakė S. Kairys: „Išleisti dabar savus pinigus daugiau ne kaip pavojinga, nes iš anksto galima sakyti, kad jie jokio pasitikėjimo <...> neturės, tą klaidą ir ateityje bus sunku pataisyti“ [26, p. 97]. Dėl to pasakytina, jog geriau savi, nors ir blogi (nuvertėjantys), negu svetimi (juolab infliaciniai) pinigai.

1919 m. rudenį įvykusi Vyriausybės krizė nutraukė pradėtus pinigų spausdinimo darbus. Naujasis Ministrų Kabineto vadovas E. Galvanauskas aiškino (1919 m. lapkričio 12 d.), jog pinigai nespausdinami dėl to, kad Švedijos valstybinė spaustuvė atsisakė šį darbą atlikti, o atiduoti spausdinti į privačią spaustuvę negalima dėl jos kontrolės sunkumų [26, p. 190]. Jis išreiškė mintį, kad pinigų spausdinimas Prancūzijoje pigiau kainuotų.

■ Vladas Terleckas – docentas, socialinių mokslų daktaras.  
Veiklos sritis: Lietuvos bankų ir pinigų istorija, bankininkystės teorija.

Pagal spaudą, 1920 m. pradžioje Vyriausybei pavyko susitarti su grupe Anglijos verslininkų dėl paskolos gavimo ir lietuviškų pinigų išleidimo [48]. Anglijos verslininkai kartu su Nacionalinio metalų ir chemijos banko atstovais buvo parengę projektą dėl trijų Baltijos valstybių nacionalinių bankų įsteigimo. Anglų projekto esmė buvo tokia: už 15 metų jiems duodama miško koncesiją suteikiama paskola emisijos bankui įsteigti ir mūsų pinigams padengti, pusė jo akcijų atitenka anglams, mūsų pinigai susiejami su svaru (santykiu 25:1). A. Smetona aiškino, jog tuo norėta ne tik gauti paskolą ir įvesti savus pinigus, bet ir užsitikrinti Anglijos pagalbą kovojant su priešais [48]. Lietuvos oficiozas džiaugėsi, jog anglų projekto įgyvendinimas išgelbės šalį iš Vokietijos finansinės priklausomybės, o pastovūs pinigai atpigins gyvenimą [33]. Steigiamasis Seimas šį projektą atmetė. Taip padarydamas, Seimas pasielgė teisingai, nes priešingu atveju pinigų uniją su Vokietija, Lietuvos ekonominę priklausomybę nuo jos būtų pakeitę ilgalaikiai saitai su Anglija.

Be to, 1920 m. buvo kilęs sumanymas savų pinigų išleidimo reikalą spręsti tarpvalstybiniu susitarimu. 1920 m. rugpjūčio 6 d.–rugsėjo 6 d. Rygoje vykusioje Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos ir Suomijos konferencijoje, be politinių ir karinių klausimų, buvo svarstomi ir finansų bei pinigų reikalai. Tuo užsiėmė speciali komisija. Buvo pripažintas konferencijoje dalyvavusių šalių pinigų unijos svarbumas, sutarta bendru piniginiu vienetu paimti Prancūzijos franką [36; 37]. Tačiau, nepavykus sudaryti karinės ir politinės sąjungos, negalėjo būti įgyvendintas ir pinigų unijos sumanymas, kuris ekonominiu ir politiniu požiūriais ir šiaip buvo ankstyvas.

Daugiau valdžios pastangų išleisti savus pinigus iki 1921 m. pabaigos aptikti nepavyko. Mėginta išsiaiškinti didžiųjų Vakarų vyriausybių ir bankininkų požiūrį į Lietuvos ketinimą išleisti savus pinigus bei galimybes gauti paskolą. Antai Lietuvos atstovui Anglijoje buvo pavesta išsiaiškinti dėl galimybės gauti 3 mln. svarų sterlingų paskolą geležinkeliams sutvarkyti ir pinigams padengti bei jos gavimo sąlygas [4, p. 230], tačiau gavus vien tik pažadus, apsispręsta nelaukti užsienio kapitalo atėjimo.

1921 m. gruodį imamasi pinigų įvedimo parengiamųjų darbų. Gruodžio 6 d. Finansų, prekybos ir pramonės ministerija (FPPM) suorganizavo finansininkų ir bankininkų pasitarimą, šiek tiek vėliau pradėta rengti Lietuvos banko įstatymo ir statuto projektus.

## 2. Stabilizacinės pinigų reformos prielaidų ir būtinybės susidarymas

Iki 1922 m. pabaigos pagerėjo Lietuvos politinė ir ekonominė padėtis. Lietuva daugelio valstybių buvo pripažinta *de facto* ir *de jure*. Sumažėjo karo su Lenkija pavojus. Priėmus Konstituciją, įtvirtinti valstybės teisiniai pagrindai. Politinės padėties stabilizavimas padėjo atkurti ūkį. Statistiniai duomenys rodo, kad 1922 m. žemdirbystėje buvo pasiektas ir viršytas ikikarinis gamybos lygis [46, p. 73]. Didėjanti žemės ūkio gamyba įgalino plėsti vidaus rinkos apyvartą ir eksportą, daugiau įvežti pramonės žaliavų. Nuo 1920 m. ėmė atsigausti ir pramonė. Visa tai stiprino valstybės finansus, padėjo 1922 m. subalansuoti biudžetą ir užsienio prekybą. Aktyvus užsienio prekybos balansas ir gausios emigrantų perlaidos didino svetimos valiutos atsargas. Svarbus savų pinigų padengimo šaltinis buvo iš Sovietų Rusijos gautas (1920 m. spalio 8 d.) auksas (kaip atlyginimas už karo nuostolius), jo fondas pasipildė JAV lietuvių surinktais tauriųjų metalų pinigais ir dirbiniais. Taip brendo ekonominės prielaidos tvirtiems pinigams įvesti.

Kita vertus, ilgiau delsti neleido Seimo rinkimų išvakarėse paaštrėjusios partijų varžytinės dėl valdžios. Stiprėjo opozicijos kaltinimai, kad vėluojama išleisti pinigus. E. Galvanauskas gerai suprato, kad „Partijos, besitaikstančios svetimos valiutos infliacijai <...> yra pasirašiusios tikrą rinkimų pralaimėjimo kelią“ [4, p. 232]. Galutinai išsisklaidė valdžios viltys, kad Vokietijos markė (su ja buvo susieti ostpinigiai, arba auksinai) atsigaus. Vokietijos užsienio reikalų ministras V. Ratenau įtikinėjo Lietuvos atstovą V. Sidzikauską, kad po 2–3 mėn. pavyksią stabilizuoti markės kursą [20, p. 180].

Priešingai negu jis tikino, markės kursas ir toliau krito: 1921 m. jis sumažėjo 2,6 karto, o per pirmuosius 1922 m. aštuonis mėnesius – daugiau kaip 9 kartus [36, p. 12]. Spartėjusi infliacija neigiamai veikė visas Lietuvos ekonominio gyvenimo sritis. Dėl pinigų unijos infliacijos tempas priklausė ne nuo santykiškai geresnės Lietuvos ūkio ir finansų padėties, bet nuo blogesnės Vokietijos ūkio ir finansų padėties. Vokietijoje Lietuvos žemės produktai buvo parduodami už dirbtinai mažesnes kainas, o už perkamas iš jos pramonės prekes teko mokėti daugiau, t. y. pagal JAV dolerio kursą. Sparčiau krentant markės kursui, Lietuvos nenaudai didėjo skirtumas tarp parduodamų ir perkamų prekių kainų. Kitaip sakant, vyko nacionalinių pajamų persiskirstymas Vokietijos naudai. Lietuva buvo priversta netiesiogiai už Vokietiją mokėti dalį reparacijų Antantės valstybėms. Bent 1922 m. pradžioje Lietuvos valdžios vyrai ėmė suprasti šį svetimų pinigų apyvartos žalingumo aspektą. 1922 m. vasario 8 d. Vyriausybės deklaracijoje buvo pareikšta: „<...> turėdami ostus, mes netiesiogiai esame priversti nešti kontribucijos dalį, kurias Entente<sup>o</sup>s valstybės uždėjo Vokietijai <...>“ [44, p. 34]. Šio padarinio įsisąmoninimas buvo svarbus artinant savų pinigų pasirodymą.

Dėl minėtos priežasties mažėjo valstybės pajamos ir gyventojų santaupos, o kartu ir finansinės galimybės atkurti ūkį. Čia verta prisiminti, kad, pagal A. Rimkos skaičiavimus, ostpinigių infliacijos padaryti nuostoliai Lietuvai sudarė 5,2 mlrd. markių [29, p. 642]. Spartėjusi infliacija neskatinė taupyti ir kredituoti ūkį. Buvo sudėtinga tvarkyti valstybės finansus, sudaryti ir vykdyti biudžetą. Įsiviešpatavo įvairiopa spekuliacija, kuri stūmė į nuošalę gamybą. Į spekuliaciją buvo priversti ištraukti net valstybės tarnautojai, nes jų mažėjančių realių pajamų nepadengė vadinamasis brangenybės priedas, algų padidinimas vien per 1922 m. devynis mėnesius 5 kartais. Darbo metu tarnautojai keliaudavo į Vokietiją prekiauti, todėl kriko valdžios aparatas. Žinoma, blogėjo ir kitų miesto gyventojų materialinė padėtis bei miestų aprūpinimas maistu. Kaimiečiai nenorėjo parduoti savo gaminių už vis greičiau vertę prarandančius pinigus. Vyriausybės mėginimai administracinėmis priemonėmis sulaukyti kainų kilimą nebuvo sėkmingi. Susidarius tokiai padėčiai, ėmė sklaidytis įtakingų verslininkų nuomonė dėl ostpinigių naudingumo. Be to, neliko ir vilčių gauti užsienyje paskolų būsimiems saviems pinigams stabilizuoti. Negana to, 1922 m. Genujos tarptautinė ekonominė konferencija ragino Europos valstybes stabilizuoti pinigus.

Tad logiška, kad 1922 m. pradžioje Lietuvos valdžia pradėjo skubinti savų pinigų įvedimo darbus. Kaip tuomet buvo įprasta, nerengta atitinkama koncepcija ar programa. Pradėta rengti reikalingų dokumentų (Lietuvos banko ir Piniginio vieneto įstatymų) projektus. 1922 m. kovo 22 d. Ministrų Kabinetas pritarė FPPM parengtam Lietuvos banko įstatymo projektui su pataisomis [24, p. 92]. Tačiau naujasis Vyriausybės vadovas E. Galvanauskas atmetė šį projektą, kadangi jo „sumanymo pagrindai jau atgyventi“ [4, p. 232]. Galvotina, kad 1922 m. vasario 2 d. pradėjęs vadovauti Ministrų Kabinetui E. Galvanauskas nespėjo iki kovo 22 d. geriau susipažinti su minėtu projektu, todėl šiam pritarė, bet vėliau išsigilinęs nuomonę pakeitė. Tada darbo ėmėsi pats Ministras Pirmininkas padedant Ministrų Kabineto reikalų vedėjui V. Mašalaičiui. Buvo išstudijuoti Anglijos, Belgijos, Prancūzijos, Rusijos, Šveicarijos, Vokietijos emisijos bankų įstatymai [4, p. 232]. 1922 m. liepos 3–13 d. Vyriausybė apsvarstė bei pritarė naujiems Lietuvos banko ir Piniginio vieneto įstatymų projektams [25, p. 2, 7]. Liepos 17 d. projektai įteikiami Steigiamajam Seimui prašant juos skubiai svarstyti ir priimti [27, p. 172]. Rugsėjo 2–3 d. Seimas ėmėsi šio darbo. Parlamentarai, daugiausia siūlant kun. Juozui Vailokaičiui (V. Vaidoto iniciatyva) pakeitė Vyriausybės projektų nuostatas dėl piniginio vieneto pavadinimo (muštinį pakeitė litu), dvigubai sumažino jo aukso turinį (iki 0,150462 g), sustiprino valstybės įtaką Lietuvos bankui ir apribojo užsienio akcininkų teises (turėti ne daugiau kaip 1/3 akcijų, negalėjo būti renkami į valdybą). Parlamentarai nesutiko, kad Lietuvos bankas būtų paprasta akcinė bendrovė. Todėl buvo nustatytos normos, pagal kurias banko valdytoją ir jo pavaduotoją skiria

Prezidentas, akcininkų nutarimus tvirtina FPPM vadovas; valdytojui suteikta teisė vetuoti valdybos ir tarybos nutarimus [34, p. 535].

Svarbiausias įstatymas buvo Lietuvos banko įstatymas, kurį galima vadinti lito konstitucija. Juo buvo teisiškai sureguliuoti ne tik šio banko organizavimo, valdymo, veiklos, bet ir banknotų emisijos pagrindai. Tuo tarpu nedidelės apimties (vos 5 str.) Piniginio vieneto įstatyme įteisintas lito išleidimas ir jo aukso turinys [34, p. 518–519].

### 3. Pinigų sistemos pagrindų kūrimas

Savų pinigų įvedimas, o tiksliau – pinigų sistemos sukūrimas vertė neatidėliotinai atlikti daug sudėtingų darbų: įsteigti Lietuvos banką – pinigų emisijos centrą, parengti pinigų projektus ir organizuoti jų spausdinimą, baigti derybas su Vokietija dėl ostpinigių apyvartos nutraukimo ir paskolos Rytų skolinamajai kasai (RSK) gražinimo ir kt. Trumpam darbai buvo sustoję dėl finansų, prekybos ir pramonės ministro J. Dobkevičiaus pakeitimo (1922 m. rugpjūčio 21 d.) V. Petruliu, tarnautojų atostogų.

Lietuvos banko parengiamieji darbai buvo pavesti FPPM. Iš pradžių tuo užsiėmė jos Kredito kanceliarija ir Paskolų skyrius. 1922 m. rugsėjo 6 d. sudaryta speciali tarnyba – Laikinasis Lietuvos banko komitetas [6]. Komitetas intensyviai (net ir naktimis) dirbo reikalingus darbus. Siekiant išsiaiškinti komercinių bankų vadovų požiūrį į savų pinigų įvedimą ir užtikrinti jų paramą tuo reikalu, buvo organizuotas pasitarimas su jais. Paaiškėjo, kad jų požiūris į savus pinigus optimistiškas, kad jie tam nematė kliūčių ir sunkumų [13]. Lietuvos banko organizavimo ir pinigų spausdinimo išlaidoms Vyriausybė skyrė 400 mln. auksinų.

1922 m. rugsėjo 2 d. spaudoje paskelbta, kad pradama pasirašinėti Lietuvos banko akcijas. Norintieji jas pirkti iki rugsėjo 19 d. turėjo pasirašyti valstybės išdinėse, įmokėti (JAV doleriais) pusę perkamų akcijų kainos, o kitą dalį – ne vėliau kaip per vienerius metus ir sumokėti 2,5 procento dydžio žyminio ženklą mokestį. Nepaisant silpno akcijų reklamavimo, kai kurių techninių nesklandumų, jos pirtos sparčiai, nes finansų, prekybos ir pramonės ministras džiaugėsi, jog „Lietuvos banko akcijų pasirašymas vyksta visu pageidaujamu spartumu“ [45, p. 94]. Jo žodžius patvirtina tas faktas, kad iš FPPM leistų pirkti 119 200 akcijų jai liko 96 971 akcija [28, p. 71]. Be Vyriausybės, akcijų pirko 501 fizinis ir juridinis asmuo. Dauguma iš jų (349) buvo smulkūs akcininkai, pirkę po 4 akcijas [24, p. 88–110]. Lietuvos banko akcijomis domėjosi Vokietijos ir Prancūzijos verslininkai. Grupei pastarosios šalies metalurgijos kapitalistų Lietuvos Vyriausybė buvo nutarusi iš FPPM dalies parduoti 20 000 akcijų. Dėl nenustatytų priežasčių šis sandoris neįvyko.

Rugsėjo 27 d. Centrinės išdinės patalpose įvyko steigiamasis Lietuvos banko akcininkų susirinkimas, kuris išrinko (faktiškai patvirtino) Vyriausybės numatytus banko valdybos, tarybos ir revizijos komisijos narius, priėmė statutą, nustatė vadovų darbo užmokesčio dydį. Banko valdyba buvo sudaryta pagal profesionalumo, o taryba – pagal atstovavimo principą. Pagal tuometines galimybes banko valdymo struktūra suformuota iš visuomenei žinomų, gana kvalifikuotų specialistų, atsisakyta sumanymo kviesti užsieniečius.

Spalio 2 d. bankas, turėdamas 5 tarnautojus, pradėjo savo veiklą. Taip Lietuvoje pirmą kartą jos 700 m. valstybingumo istorijoje buvo įsteigtas litų emisijos ir jos reguliavimo centras – vienas iš svarbiausių pinigų sistemos elementų. Lietuvos banko organizacinė struktūra buvo kuriama ir po lito išleidimo. Apie tai plačiau rašoma penktame skirsnyje.

Dėl antrojo būtino pinigų sistemos elemento – pinigų ženklų gamybos būta dvejonų: perantspauduoti auksinus ar spausdinti naujus banknotus. Iš pradžių V. Petrulis manė, kad, siekiant sumažinti infliacijos nuostolius, teks perantspauduoti auksinus. Tokį savų pinigų įvedimo būdą Sen Žermeno taikos sutartimi 1919 m. taikė Jugoslavija, Čekoslovakija, Vengrija. Lietuvoje už tokį būdą pasisakė J. Vileišis. Tačiau greičiausiai dėl

to, kad apyvartoje buvusiems auksinams perantspauduoti būtų prireikę daug laiko, nuspręsta spausdinti nacionalinius banknotus. Rugspjūčio 29 d. pasirašoma sutartis su A. Haase (A. Hazès) (Čekoslovakija) spaustuve, kuri išsipareigojo spausdinimo darbus atlikti per 3 mėn. Rudenį pradėjus sparčiau kristi markės, o kartu ir auksino kursui, buvo pakoreguotas savų pinigų įvedimo planas. Nutariama nelaukti, kol bus gauti iš A. Haase spaustuvės pinigai, ir įvedimo procesą pagreitinti išspausdinant laikinuosius lito bei cento banknotus. O. Elsner spaustuvė Berlyne apsiima tai padaryti per tris savaites. Dėl skubos banknotai gaminti nesudėtinga technologija, prastesniame popieriuje dviem spalvomis. Rugsėjo 21–27 d. jie atgabenti į Kauną, per savaitę suskaičiuoti ir patikrinti [19]. Vyriausybės apsisprendimas gaminti laikinuosius banknotus ir 2 mėnesiais paankstinti savų pinigų išleidimą ekonomiškai buvo pagrįstas, nes įgalino sumažinti infliacijos žalą. Nors litai (gryniesi) apyvartoje pasirodė spalio 2 d., nuo rugspjūčio mėn. pabaigos biudžeto pajamoms nuo nuvertėjimo apsaugoti vartotas vadinamasis sąskaitinis (idėjinis) litas. Finansų, prekybos ir pramonės ministro rugspjūčio 24 d. ir 30 d. įsakymais mokesčiai pradėti skaičiuoti litais. Nors ir toliau mokesčiai buvo mokami auksiniais, tačiau didėjusiomis pagal markės nuvertėjimą sumomis. Technškai pasirengus įvesti savus pinigus, nelaukta sunkių derybų (prasidėjusių 1922 m. vasario 22 d.) su Vokietija dėl ostų likvidavimo ir paskolos RSK gražinimo pabaigos. Derybos parodė Vokietijos interesą išlaikyti ostų apyvartą Lietuvoje, todėl jos derybininkai stengėsi įrodyti šios pinigų sistemos naudingumą, baugino savos valiutos įvedimo pavojais (Lietuva tapsianti silpnos valiutos šalimi). 1922 m. rugspjūčio 18 d. atnaujintose derybose Vokietijos delegacijos vadovas Šenbergas pareiškė: „Būtų pageidautina išpėti suinteresuotus Lietuvos sluoksnius nuo pernelyg skuboto šio klausimo (savų pinigų išleidimo – *V. T.*) sprendimo“ [51]. Buvo prieita iki grasinimo nesuteikti numatytų paskolų. Ateitis parodė, kad veiksmingesnė veiksmo, bet ne derybų politika.

#### 4. Pinigų reforma: esmė ir padariniai

Pinigų reformą (išleisti litą) įgyvendinti buvo pavesta finansų, prekybos ir pramonės ministrui, kuris 1922 m. rugsėjo 30 d. įsakymu nustatė perėjimo nuo auksinų prie litų tvarką. Nuo spalio 2 d. prie išdinių įsteigtose keitimo kasose pradėti mainyti auksinai į litus santykiu, kuris ministro buvo nustatomas kas savaitę ar dažniau atsižvelgiant į einamąjį JAV dolerio kursą markėmis. Pradinis auksinų keitimo į litus santykis buvo 175:1. Šiuo santykiu perskaičiuoti geležinkelio ir pašto tarifai, valstybiniai mokesčiai, izdo paskolų lakštai ir kuponai, indėliai taupomosiose valstybės kasose, išdinių apyvartos kapitalas ir prekės sandėliuose. Nuo lapkričio 1 d. visa sąskaityba turėjo būti tvarkoma litais. Auksinams (gryniesiems) iškeisti į litus buvo nustatytas laikas iki 1922 m. gruodžio 31 d. (pagal spaudą, šis terminas vėliau pratęstas). Krintant markės kursui, atitinkamai mažėjo oficialus auksinų keitimo į litus santykis. Iki spalio 26 d. jis nukrito iki 500 auksinų už 1 litą, lapkričio 4 d. – iki 700 auksinų už 1 litą, o gruodžio 31 d. 800 auksinų buvo verti tik 1 lito [9]. Todėl litais nepasitikėję arba atsargūs gyventojai patyrė didelių nuostolių. Be auksinų, taip pat į litus keisti JAV, Anglijos, Kanados banknotai ir aukso monetos, Rusijos aukso ir sidabro bei Pietų Afrikos Sąjungos aukso monetos. Banknotai ir aukso monetos keistos pagal paritetą, o sidabro monetos – žemesniu ir kintančiu santykiu. Į litus nebuvo keičiami įvairūs tarp gyventojų gana paplitę Rusijos popieriniai pinigai ir nepilnavertės monetos.

Iki lapkričio 4 d. litai į apyvartą patekdavo tik keitimo operacijų pagrindu, o po šios datos ir Lietuvos bankui teikiant paskolas.

Į Lietuvos banką patekę auksinai (apie 2 mlrd.) tučtuojau per Vokietijos bankus buvo parduodami Berlyno biržoje už JAV dolerius. Dalis jų būdavo iškeičiama į auksą, kita dalis tiesiog naudojama litui padengti. Tai rodo, jog Lietuva nesilaikė 1918 m. gruodžio 30 d. sutartimi su RSK dėl 100 mln. markių paskolos nustatyto ostų likvidavimo

būdo. Pagal šią sutartį, už iš apyvartos išimtus ostus Lietuva turėjo priimti Vokietijos valstybinius vertybinius popierius. Kadangi dėl Vokietijos išgyventos gilios finansinės krizės šie popieriai neteko vertės, Lietuva būtų patyrusi didelių nuostolių, litui būtų iškilęs didelis pavojus. Žinoma, toks Lietuvos elgesys sukėlė Vokietijos nepasitenkinimą dėl sutarties laužymo. Į Kauną atvykęs RSK atstovas iš Lietuvos banko vadovų reikalavo, kad ostai būtų pristatomi mainais už vertybinius popierius [47, p. 17], tačiau šiam spaudimui nebuvo nusileista.

Litas buvo sutiktas su dideliu nepasitikėjimu ir kriticizmu. Prekybininkai tikėjosi numušti lito kursą iki 60 markių. Tuo vadovaudamiesi pakėlė kainas, sąmoningai palaikė auksinų vartojimą (dažnai už prekes prašė mažiau auksiniais negu litais). Dalis ūkininkų savo produktus pardavinėjo tik už auksinus, delsė juos keisti į litus. Kiti ūkininkai nepardavinėjo savo produktų ir tuo prisidėjo prie kainų kilimo. Perpirkinėtojai, bankinių kontorų savininkai skleidė įvairiausių gandus (pvz., kad litai nėra tikri pinigai ir greitai neteks savo vertės, kad markė „atsigaus“ ir kt). Nepasitikėjimą litu skleidė kraštutiniai priešingų politinių partijų vadovai (A. Smetona, A. Voldemaras, Z. Angarietis). Jie nemokšiška, demagogiška kritikavo Lietuvos banko pinigų politiką, pranašavo greitą ir negarbingą lito galą. A. Voldemaras drįso šaipytis, kad Lietuvos bankas tiek reikalingas, kiek ir automobiliai. Jo skelbtų straipsnių tonaciją rodo tokios antraštės: „Finansinė alchemija“, „Viršum kojomis“ ir pan. [49; 50]. Tąsyk A. Smetona ir A. Voldemaras pristigo politinio brandumo, valstybinio atsakingumo. Nepasitikėjimą litu kurstė Vokietijos ir rusų baltagvardiečių spauda Rygoje. Buvo paskelbti prasimanymai apie nepasisekusią pinigų reformą Lietuvoje, jos valdžios ketinimą litą padengti markėmis.

Rimta kliūtis litui įsitvirtinti buvo dolerio populiarumas, jo viešpatavimas. Jais buvo sudaromi turto pirkimo sandoriai, laikomi indėliai, mokami mokesčiai. 1937 m. P. Kopustinskas teigė: „<...> auksas ir doleris buvo tie dievaičiai, kuriems buvo aukojami krašto interesai“ [17, p. 341]. Abejonių kelia oficiali politika dolerio atžvilgiu. Antai iki 1923 m. vasario 6 d. buvo leidžiama valstybės mokesčius mokėti doleriais. Taip siekta juos surinkti į taupomasias valstybės kasas, o iš tikrųjų tai populiarino svetimus pinigus. Taip pat nebuvo draudžiama gyventojams, nevalstybiniais juridiniams asmenims atsiskaityti užsienio valiuta. Lietuvos banko vadovybė laikėsi pozicijos, kad litas turi natūraliai be valdžios prievartos išstumti iš apyvartos užsienio valiutas, todėl buvo atmesta valiutos monopolio idėja. Toks monopolis laikytas neveiksminga ir pavojinga priemone litui stiprinti. Lietuvos bankas pasirinko kitą priemonę – spekuliacijomis besiverčiusių kredito įmonių kreditavimo ribojimą.

Visa tai lėmė prekių kainų kilimą, blogesnę miestų aprūpinimą maisto prekėmis. Spaudoje skųstasi, kad per 3 paskutinius 1922 m. mėnesius kainos pakilo iki 5–10 kartų [48, p. 2]. Oficialūs duomenys tokio kainų šuolio nerodo. Lapkričio mėn. 35 prekių kainų indeksas padidėjo 0,7, gruodį – 11,6 punkto [43, p. 13]. Mitinguose, susirinkimuose reikštas nepasitenkinimas prasidėjusiu brangymečiu: iš Vyriausybės reikalauta kainas nustatyti tik litais, tikrinti, kuo remiantis nustatomos kainos; dirbtinai kainas keliantiems prekybininkams uždrausti verstis prekyba, juos uždaryti į koncentracijos stovyklas, o ypatingais atvejais išstremti iš Lietuvos [48, p. 2]. Valdžia reagavo greitai ir griežtai. Spalio mėn. pirmoje pusėje prie Krašto apsaugos ministerijos buvo sudaryta nuolatinė komisija kovai su kainų kėlimu. Nusizengusieji buvo uždaryti į koncentracijos stovyklas, apie tai plačiai skelbiant spaudoje. Į kovą stengtasi aktyviai įtraukti spaudą, bažnyčią, visuomenę. Gyventojai buvo kviečiami boikotuoti dirbtinai kainas keliančias parduotuves, o visuomeninės organizacijos, jų veikėjai, kunigai raginti aiškinti žmonėms savų pinigų svarbą ir kokių priemonių reikia imtis prieš spekuliantus.

Valstybės tarnautojų realiojo darbo užmokesčio mažėjimą pavyko sulaukyti padidinus rugsėjo ir spalio mėn. algas po 25 procentus [14]. Darbininkai pasiekė, kad darbdaviai spalio mėn. darbo užmokesčių padidintų vidutiniškai 42 procentais ir jį mokėtų

tik litais [2, p. 150]. Apskritai nominalusis darbo užmokestis padidėjo, nes, pereinant prie litų, atlygiai ir tarifai auksiniais buvo perskaičiuoti į litus auksinų suma padalijant iš 20 [12]. Savaiame suprantama, kad, grumiantis dėl pasitikėjimo litu ir „tramdant“ infliaciją, svarbus vaidmuo teko Lietuvos bankui. Paminėtais tikslais bankas griežėsi griežtos restrikcinės politikos, t. y. didelio emituojamų litų padengimo auksu ir užsienio valiuta. Spalio 17 d. banko generalinės tarybos nutarimu litai apyvartoje turėjo būti padengti minėtomis vertybėmis 100 procentu [15]. Šio nutarimo stropiai laikytasi: spalio 16 d. litas buvo padengtas vien auksu 89,2 procento, 1922 m. gruodžio 31 d. – 50 procentų [30, p. 323]. Prisimintina, kad pagal įstatymą minimali padengimo auksu norma buvo 1/3. Didelis padengimas ribojė litų kiekį apyvartoje, leido lengvai tenkinti užsienio valiutos paklausą, o tai kėlė pasitikėjimą litu. Antra vertus, griežta restrikcinė politika sukėlė kredito „badą“ ir pabrangimą, trukdžiusį ūkio atkūrimą. Kita svarbi Lietuvos banko panaudota priemonė iškilusiems uždaviniams spręsti buvo pirmenybinis ir lengvatinis eksporto kreditavimas, prekių įvežimo nekreditavimas. Tai padėjo subalansuoti užsienio prekybą ir svetimų valiutos paklausą bei pasiūlą. Be to, lito pozicijas stiprino ir atsigavęs ūkis, subalansuotas valstybės biudžetas, aktyvus užsienio prekybos balansas, nemažos emigrantų piniginių perlaidos ir kt. Visa tai laidavo lito kurso pastovumą, nepasitikėjimo atmosferos išsklaidymą ir infliacijos sulėtinimą.

1922 m. pinigų reforma pagrįstai laikoma pavykusia ir labai svarbia visoms šalies ūkinio gyvenimo sritimis. 1923 m. svarstant valstybės biudžetą, finansų ministras V. Petrusis lito įvedimo reikšmę įvertino taip: „Stabilizuota valiuta išgelbėjo mūsų ekonominį gyvenimą nuo visiškos suirutės <...>“ [39, p. 4]. Prezidentas A. Stulginskis lito įvedimą laikė tuo persilaužimo momentu, kai buvo padėtas tvirtas pagrindas krašto ūkiui [41, p. 3]. Vyriausybės buvo pripažinta, jog lito įvedimas pagreitino Klaipėdos krašto įvykių eigą, nes jo gyventojai pamatė, kad litas apsaugo nuo markių infliacijos padarinių [39, p. 3]. Net V. Kapsukas pripažino, kad Lietuvai pavyko stabilizuoti litą, o tai padėjo kilti pramonei [10, p. 23]. Tik Z. Angarietis įtikinėjo, kad Lietuva neturinti savarankiškų pinigų, kad litas yra Amerikos, o ne Lietuvos valiuta [1]. Sovietmečiu istorikai, ekonomistai laikėsi požiūrio, jog pinigų reforma buvo teigiamas reiškinys stiprinant Lietuvos finansų sistemą, sudarant tvirtesnę ir savarankiškesnę pagrindą jos ekonominei raidai [32, p. 129; 7, p. 25]. Kita vertus, nepagrįstai tvirtinta, kad reforma reiškė naują gyventojų apiplėšimą ir nuskurdinimą. Iš tikrųjų nuskurdino auksinų infliacija, o pinigų reforma tik išryškino pinigų nuvertėjimo mastą.

Ir visgi, nepaisant gausių pinigų reformos vertinimų, nėra visapusiškai išryškinta jos svarba. Lito įvedimas, nutraukęs pinigų uniją su Vokietija, pašalino jos ūkio ir finansų poveikį; mūsų šalis įgavo galimybę pinigų politikos priemonėmis savarankiškai reguliuoti ūkį; susidarė palankios prielaidos taupymui ir kreditavimui; įvyko naudingi struktūriniai ūkio bei užsienio prekybos poslinkiai. Čia turima mintyje Lietuvos priklausomybės nuo Vokietijos prekių rinkos sumažėjimas (1923 m. nuo 75–80% iki 46%). Anglijos dalis Lietuvos užsienio prekių apyvartoje pakilo iki 27 procentų [15, p. 126]. Lietuvos prekėms atsivėrusios kitos Vakarų rinkos kėlė didesnius kokybės reikalavimus, o tai skatino pramonės modernėjimą. Stabilus (išoriškai) litas tapo tvirta ūkio konstitucija. Pagal savo reikšmę lito įvedimas lygintinas su Lietuvos valstybės Konstitucijos priėmimu, žemės reforma ir Lietuvos universiteto įsteigimu. Būtent šie kertiniai pamatai ir padėjo pasiekti įvairių sričių pažangą.

## 5. Lietuvos banko organizacinės struktūros kūrimas

Veiklos pradžioje Lietuvos bankui, kaip ir kitoms institucijoms, labai stigo specialistų ir patalpų. Dėl carizmo žinomos politikos tarp lietuvių nebuvo populiarūs ekonomistai specialybė. O aukštąjį ekonominį išsilavinimą turėję asmenys buvo reikalingi įvairioms valstybės įstaigoms, komerciniams bankams ir kt. Tad daugiausia teko verstis praktiškų buhalterijų, sąskaitininkų paslaugomis. 1922 m. bankas jau turėjo 100 tarnautojų, o po

metų – 367 tarnautojus [18, p. 18, 35]. Tarnautojų gausėjimą lėmė atliekamų operacijų, ypač valstybės išdinių, plėtra. Pagal įstatymą, bankas turėjo atlikti valstybės kasininko funkcijas, todėl 1923 m. iki tol veikusios išdinės buvo perduotos Lietuvos bankui ir pertvarkytos į jo skyrius. Tiesa, mažesnių miestų skyriai ir toliau iš esmės liko mokesčių rinkykloomis, nedaug atliko bankinių operacijų. Be perimtų išdinių, 1923 m. bankas savarankiškai įsteigė skyrius Klaipėdoje ir Kretingoje, jų buvo 23. Išdinių perėmimas iš dalies padėjo spręsti specialistų ir patalpų stygių. Banko centro aprūpinimas patalpomis pagerėjo, kai 1923 m. iš buvusio Rusijos valstybinio banko Kauno skyriaus pastato kitur buvo iškeltos kitos centrinės institucijos, iki tol jame besiglaudusios su nacionaliniu banku.

Didelis ir atsakingas uždavinys buvo banko centrinio komiteto ir skyrių diskonto komitetų sudarymas, be kurių rekomendacijų valdyba neturėjo teisės teikti paskolų. Į komitetus buvo parenkami sąžiningi, verslo etikai nenusižengę pramonės, prekybos ir kitų verslo sričių atstovai, gerai išmanantys atitinkamo sektoriaus konjunktūrą. Centriniam diskonto komitete turėjo būti 10, Panevėžio ir Šiaulių skyrių komitetuose – po 7, kituose skyriuose – po 5–7 narius. Centrinis diskonto komitetas sudarytas 1922 m. spalio 28 d., skyrių komitetai – 1923 m. Pirmasis Centrinio diskonto komiteto posėdis įvyko 1922 m. lapkričio 4 d. Jame svarstyti klientų paskolų prašymai ir pritarta 6,1 mln. litų paskolinti Kauno komerciniams bankams ir nedideles sumas – įvairioms įmonėms, asmenims [21, p. 313–314]. Tuo remiantis, galima teigti, jog Lietuvos bankas (tik centras) kreditavimo operacijas pradėjo atlikti po 1923 m. lapkričio 4 d. Pasikliaunant ano meto spaudos informacija [39], išeity, kad ir kitas operacijas (perlaidų, akredityvų, inkaso, einamųjų sąskaitų, indėlių, aukso pirkimo) bankas prisirengė atlikti po lapkričio 4 d. Gana greitai bankas užmezgė korespondentinius ryšius su užsienio bankais, sugebėjo saugiai deponuoti auksą. 1923 m. tapo šalies atsiskaitymų centru, nes jame einamąsias sąskaitas turėjo visi Kauno bankai ir kitos kredito įmonės. Iškart po įsteigimo Lietuvos bankas pradėjo palaikyti ryšius su užsienio ir šalies diplomatinėmis tarnybomis. Joms išsiuntinėjo savo įstatymą ir statutą, Piniginio vieneto įstatymą, lito banknotų pavyzdžių katalogą, atsakingų tarnautojų parašų pavyzdžių korteles, nuolat joms siuntinėjo balansus [22, p. 20, 33].

Ilgiau užtruko banko vidaus darbo tvarkos reglamentavimas. 1923 m. birželio 24 d. patvirtinama darbo tvarkos instrukcija, numatoma parengti direktorių, skyrių ir padalinių reglamentus [23, p. 519]. Darbo organizavimas buvo pagrįstas tikslumu, griežtumu, pasitikėjimu tarnautojais ir jų skatinimu, dideliu taupumu.

Apibendrinant galima teigti, jog apie 1923 m. vidurį baigta kurti banko organizacinė struktūra: sudaryti reikiami padaliniai, sukurtas skyrių tinklas, reglamentuotas darbo organizavimas, suformuotos veiklos ir politikos gairės.

## 6. Lietuvos pinigų sistema ir Lietuvos banko statusas Europos kontekste

Lietuva vėliau negu kaimynai įvedė nacionalinius pinigus. Pirmuosius pinigus Estija ir Lenkija turėjo jau 1918 m., Latvija – 1919 m. Lenkijai tai pavyko padaryti užimant kaizerinės okupacijos laikais vokiečių įsteigtą Krašto skolinamąją kasą, kuri pradėjo emituoti lenkišką markę. Latviškų rublių emisija buvo pavesta Finansų ministerijos Valiutos skyriui. Nuvėlinto savų pinigų įvedimo Lietuvoje svarbiausiomis priežastimis laikytina pinigų unija su Vokietija, didesnės išorės grėsmės ir ilgiau vykusios kovos dėl Nepriklausomybės bei valdžios vyrų teorinis nesuvokimas nacionalinės (kad ir infliacinės) valiutos reikšmės, pinigų įvedimo tapatinimas su jų stabilizavimu. Tokio painiojimo pasitaiko ir nūdienos leidiniuose, peršama mintis, kad, įvedant savus pinigus, Lietuva pasielgė išmintingiau negu kaimynai [31, p. 142].

Kita vertus, nors Lietuva vėlavo įvesti savus pinigus, tačiau ji anksčiau negu daugelis Europos valstybių juos stabilizavo. Chronologinė pinigų stabilizavimo



seka buvo tokia: 1922 m. tai padarė Latvija, Lietuva, Austrija ir Čekoslovakija, 1924–1925 m. – Anglija, Lenkija, Nyderlandai, Švedija, Šveicarija, SSRS, Suomija, Vengrija, 1926 m. – Belgija, Prancūzija, 1927 m. – Estija, Italija. Balkanų valstybėms ir Portugalijai pavyko sutramdyti infliaciją tik 1928–1931 m. [8, p. 124–149; 11, p. 78]. Reikšminga, kad jaunos Latvijos ir Lietuvos valstybės įvykdė stabilizavimo reformas be užsienio finansinės pagalbos, konsultavimo. Tuo tarpu daugeliui valstybių (Vokietijai, Austrijai, Vengrijai, Čekoslovakijai, Lenkijai, Estijai, Belgijai, Danijai, Balkanų šalims) prireikė didelių Tautų Sąjungos ir privačių užsienio bankų paskolų, techninės pagalbos. Tautų Sąjunga skolininkėms padiktavo griežtus biudžeto išlaidų mažinimo reikalavimus, atsiuntė savo komisarus finansų ir pinigų politikai prižiūrėti. Ne vienoje valstybėje dėl biudžeto išlaidų priverstinio sumažinimo buvo kilę nemažų ekonominių sunkumų (padidėjo nedarbas, smuko gamyba, krito gyvenimo lygis ir kt.). Be to, nepamirština, kad tuomet Lietuva neturėjo pinigų stabilizavimo istorinės patirties.

Lietuvoje buvo pasirinkta vidutinė minimali lito banknotų padengimo norma (1/3), kuri taikyta daugelyje valstybių. Tik kai kuriose kitose valstybėse ji buvo daug didesnė (50%), o Nyderlanduose – mažesnė (20%). Galima daryti išvadą, jog buvo atsižvelgta į Lietuvos ūkio pajėgumą. Lietuvoje, kitaip negu daugelyje valstybių, minimalią banknotų padengimo normą sudarė vien auksas. Panašiai buvo Anglijoje, Nyderlanduose, Švedijoje, Šveicarijoje. Atrodytų, kad jos, kaip ir Lietuva, nepasinaudojo Genujos konferencijos rekomenduota naujove – į padengimo minimumą įskaityti ir tvirtos konvertuojamosios užsienio valiutos atsargas. Žinoma, padengimas vien auksu buvo patikimesnis, nors ne toks ekonomiškai mišrus (auksu ir užsienio valiuta) padengimas. Padengimas vien auksu reiškė sukurto kapitalo išėmimą iš apyvartos, nedavė pajamų. Lietuvoje nebuvo didinama padengimo norma, nebuvo imamas mokestis valstybės naudai už lito banknotų emisijos ribos viršijimą. Todėl padengimo ir emisijos sistema buvo lanksti. Istoriskai nepagrįsta kai kurių šiandienos Lietuvos ekonomistų nuomonė, jog Lietuvos banko pinigų politika buvo ortodoksali klasikinė [35, p. 28]. Į tai galima atsakyti trumpai: tada kitokios politikos pasaulis nežinojo ir netaikė.

Nors Lietuvos banko įstatymas numatė aukso monetų kaldinimą ir apyvartą, tačiau tai nebuvo įgyvendinta. Nuo 1931 m. pradžios mūsų šalyje egzistavo mišri aukso luitų ir devizų valiuta. Tai buvo dėl Europos pokarinio nuskurdimo auksu Genujos konferencijos įteisinta naujovė. Ja pasinaudojo daugelis valstybių. Tik nedaugelis turtingų šalių (Anglija, Prancūzija, Švedija, Šveicarija) buvo įsivedusios aukso luitų standartus, t. y. į šio metalo luitus keičiamas valiutas.

Lietuvoje nebuvo įvesta valiutų kontrolė siekiant išsaugoti lito padengiamųjų vertybių fondą. Tuo tarpu ekonomiškai pajėgesnės Čekoslovakija ir Lenkija kontroliavo užsienio valiutos išvežimą. Saugant litą nuo infliacijos, Lietuvos banko paskolų valstybei suma buvo apribota 4 mln. litų. Riboti valstybės kreditavimą buvo rekomendavusi Genujos konferencija, tačiau nesivadovauta šiuo patarimu apriboti valstybės kišimąsi į Lietuvos banko veiklą.

Lietuvos bankui 20 metų suteikta monopolinė teisė emituoti pinigus atitiko tuometinę pasaulinę ekonominę mintį ir praktiką. Tokios trukmės terminas buvo populiariausias, nes tik Šveicarijos nacionalinis bankas turėjo trumpesnę (10 m.), o Vokietijos bankas – ilgesnę (50 m.) emisijos teisę. Jokia anomalija nebuvo tai, kad Lietuvos bankas atliko komercinę (ūkio tiesioginio kreditavimo) funkciją. Jos emisijos bankai pradėjo atsisakyti tik po Antrojo pasaulinio karo, taip virsdami centriniais bankais.

Lietuvos banko savarankiškumas buvo didesnis negu daugelio Europos valstybių analogiškų bankų, kadangi jo vadovą skyrė Prezidentas, bet ne Vyriausybės galva; nebuvo kasdien banko veiklą kontroliuojančios institucijos. Austrijos, Belgijos, Čekoslovakijos, Graikijos, Italijos, Norvegijos, Nyderlandų, Portugalijos, Vengrijos ir kitų šalių Vyriausybės paskirdavo į emisijos bankus savo komisarus ar inspektorius, kurie prižiūrėdavo, kaip atliekamos operacijos ir apie tai informuodavo valdžią.

Lietuvos banko akcinė organizavimo forma buvo vyraujanti Europoje. Tik Danijos, Latvijos, Suomijos ir Švedijos emisijos bankai buvo valstybiniai. Be to, Lietuvos banko atsargos kapitalo sudarymo ir panaudojimo tvarka atitiko daugelio šalių emisijos bankų įstatymų normas.

Trumpas Lietuvos ir kitų Europos šalių pinigų sistemų ir emisijos bankų statusų sugretinimas leidžia daryti išvadą, jog, nepaisant to, kad nebuvo patirties, trūko specialistų, mūsų šalyje buvo sukurtas anuometinės ūkio sąlygas, naujas pinigų sistemų raidos tendencijas atitinkantis pinigų reguliavimo mechanizmas, Lietuvos pinigų sistema ir Lietuvos banko įstatymas nebuvo akla kurios nors šalies kopija.

### Literatūra

1. Angarietis Z. *Kur Lietuvos auksas?*//Kibirkštis, 1924, Nr. 4.
2. Etingeris J., Liutermoza M. *Lietuvos pramonė*. K., 1923.
3. *Finansų, prekybos ir pramonės ministeris apie Lietuvos finansinę padėtį*//Lietuva, 1922 08 29.
4. Galva G. *Ernestas Galvanauskas*. Čikaga, 1982.
5. *Iš Ministrų Kabineto*//Lietuva, 1922 09 10.
6. *Iš mūsų gyvenimo uždavinių*//Lietuva, 1920 02 29.
7. Jasinskas L. *Lietuvos gamybinių jėgų raida 1914–1940 metais*. V., 1983.
8. Jurgutis V. *Pinigai*. K., 1938.
9. Kaltūnas J. *Lietuvos finansai ir finansistai*//Socialdemokratas, 1922 10 19.
10. *Kapsukas V. Raštai*. V., 1971.
11. Kuzminskas S. *Lietuvos banko emisijos politika*. K.–Marijampolė, 1928.
12. *Kauno kronika*//Lietuva, 1922 08 25.
13. *Kauno kronika*//Lietuva, 1922 10 20.
14. *Kauno kronika*//Lietuva, 1922 10 22.
15. *Kauno kronika*//Lietuva, 1922 10 27, 11 08, 12 31.
16. *Kauno kronika*//Lietuva, 1922 11 04.
17. Kopustinskas P. *Lietuvos pinigai – litas*//Kultūra, 1937, Nr. 6–7.
18. *Lietuvos bankas, 1922–1932*. K., 1932.
19. *Lietuvos banko laikinieji banknotai*//Lietuva, 1922 10 18.
20. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA), f. 383, ap. 7, b. 268.*
21. *LCVA, f. 755, ap. 2, b. 6.*
22. *LCVA, f. 755, ap. 2, b. 25.*
23. *LCVA, f. 755, ap. 2, b. 237, 1 d.*
24. *LCVA, f. 755, ap. 7, b. 268.*
25. *LCVA, f. 923, ap. 1, b. 24.*
26. *LCVA, f. 923, ap. 1, b. 57.*
27. *LCVA, f. 923, ap. 1, b. 215.*
28. *LCVA, f. 923, ap. 1, b. 216.*
29. *LCVA, f. 923, ap. 1, b. 258, 2 d.*
30. *Lietuvos statistikos metraštis 1927–1928*. K., 1929.
31. *Lietuvos taupomasis bankas*. V., 1999.
32. *Lietuvos TSR istorija*. V., 1965, t. 3.
33. *Lietuvos ūkio ir finansų padėtis apie lapkričio vidurį*//Lietuvos ūkis, 1923, Nr. 14.
34. *Lietuvos valstybės teisės aktai*. V., 1996.
35. Martišius S. *Tarpukario Lietuvos ekonominė mintis pinigų teorijos klausimais*//Pinigų studijos, 1997, Nr. 2.
36. Moravskis A. *Lietuvos finansai*//Lietuvos ūkis, 1923, Nr. 10.
37. Moravskis A. *Rygos konferencijos finansinių klausimų svarstymo vaisiai*//Lietuva, 1920 10 08.
38. *Pabaltijo sąjungos rezoliucija*//Lietuva, 1920 07 21.
39. *Seimo stenogramos, 1923 07 06.*
40. *Seimo stenogramos, 1923 11 30.*
41. *Seimo stenogramos, 1926 06 02.*
42. [Smetona A.] *Sm. A. Savųjų pinigų viltis*//Tėvynės balsas, 1922 09 26.
43. *Statistikos biuletenis, 1924, Nr. 1.*
44. *Steigiamojo Seimo darbai, 1922 02 08.*
45. *Steigiamojo Seimo darbai, 1922 10 06.*
46. *Terleckas V. Pinigai Lietuvoje 1915–1944*. V., 1992.
47. *Vilniaus universiteto biblioteka. Rankraščių skyrius, f. 85, b. 349.*
48. *V. S. Savos valiutos reikalu*//Lietuvos ūkininkas, 1922, Nr. 42.

49. *Voldemaras A. Finansinė alchemija//Tėvynės balsas, 1922 08 15.*  
50. *Voldemaras A. Viršum kojomis//Tėvynės balsas, 1922 08 25.*  
51. *Из переговоров//Эхо, 28 февраля 1922.*

*Straipsnis gautas 2002 m. liepos mėn.*  
*Priimtas spaudai 2002 m. rugsėjo mėn.*

### **Summary**

## **ESTABLISHMENT OF THE NATIONAL CURRENCY SYSTEM AND THE BANK OF LITHUANIA IN 1922**

### **Vladas Terleckas**

On the occasion of the 80<sup>th</sup> anniversary of the establishment of the Bank of Lithuania and the introduction of litas, the article acquaints with the plans of issuing Lithuanian currency that were not implemented and attempts explaining the causes of this failure. Further chapters examine the formation of preconditions for stabilising currency, the preparatory works for the introduction of litas, the process and the consequences of the implementation of the currency reform and the establishment of the Bank of Lithuania. The final chapter attempts evaluating the currency reform and the currency system of Lithuania and the status of the Bank of Lithuania in the context of Europe.